

KARL VENNBORG - NAZISTISK MEDLÖPARE ?

Det är väl känt att poeten, kritikern och tredje-ståndpunktaren Karl Vennberg var påverkad av trettioalets totalitära ideologier. Inte ens när Vennberg för länge sedan passerat tonåren tog han entydigt avstånd från nazismen. Däremot uttryckte han ofta sin uppskattning och beundran av Hitler och nationalsocialismen.

Till och med efter kriget kunde Vennberg inte hålla igen sin ungdoms svärmeri och han har till och med vid enstaka tillfällen, också efter 1945, uttryckt sig positivt om nazismen parallellt med sina sympati-uttalanden för kommunismen, den andra totalitära ideologin i vår tid.

Vennbergs politiska och ideologiska uppfattningar, också hans attraktion till Hitler och nazismen, måste rimligtvis vara kända för författarkollegan och arbetskamraten Björn Håkansson, som var verksam på Aftonbladets kultursida under 60- o 70-talen då Vennberg var Håkanssons chef.

Det är mot denna bakgrund både märkligt och intressant att Björn Håkansson i sin artikel i Moderna Tider november 1994 - "Karl Vennberg som kritiker är en poet som söker sin samtid" - inte med ett ord berör Vennbergs förhållande till nazismen.

Håkansson kan knappast ha undgått Karl Erik Lagerlöfs utförliga redovisning av den unge Vennbergs politiska orientering i sin avslöjande doktorsavhandling från 1967, "Den Unge Karl Vennberg". Jag antar också att Håkansson känner till Per Ahlmarks "Vänstern och tyranniet" från 1994. I dessa båda verk dokumenteras både den yngre och äldre (dvs nutida) Vennbergs attraktion till såväl kommunism som till nazism.

Lagerlöf redogör för Vennbergs vändor när han som ung diktare tvivlande pendlade mellan kommunism och nazism. Utåt var han visserligen medlem i det stalinistiska Clarté men i sitt innersta kunde han inte bestämma sig mellan de båda totalitära ideologierna. En sak var dock säker: han visade inga sympatier för demokratiska styrelseskick och politisk frihet.

Demokratin med sina svagheter och kompromisser påminde honom om hans uppväxt: den småländska förgrämdheten, självbefläckelsen, ångern och bönerna. I den tyska ungdomen tyckte han sig möta motsatsen: en tveklös helhet, viljestyrka och den positiva kraften förkroppsligad. 1935 fann Vennberg mötet med den tyska ungdomen uppfriskande: "(...) så rak, så stram, så rik på vilja och glädje, så full av styrka, fasthet, hållning. Den måste vara en lust även för gudarnas ögon. Här möter man järnhård beslutsamhet, manstukt, ständig kampberedskap; man möter trohet, vördnad, kamratskap."

I april 1936 skriver Vennberg till en vän: "Jag vet att Hitler och Mussolini gett sitt lands ungdom något att leva för, ett obönhörligt och ofrånkomligt krav, undandraget all reflexion och analys. Livets jämvikt kan inte återställas på annat sätt. Friheten är ett gudomligt privilegium, som bland människorna bara leder till trist förfall...Om jag bara kunde höra hemma någonstans! Det är hela nio år, som jag övat mig att reagera kommunistiskt, och det är inte så lätt att glömma

läxorna från den skolan."

I januari 1937 uttrycker Vennberg åsikten att Hitler inte för vilse, då han lät Freud följa Heinrich Mann, Grosz och Kästner på det stora bokbålet, vars devis var: "Mot moraliskt förfall och själsdödande överskattning av sexuallivet!"

Även efter krigsutbrottet 1940 - Vennberg var då trettio år - beklagar Vennberg i en artikel i tidskriften Ariel att "...det övriga Europa isolerat Tyskland..." och att det var Versailles-fredens skuld att nazismen växte fram. Utlandet hade rest "kompakta murar av hån och fiendskap kring tysk livsvilja". Lagerlöf understryker att Vennbergs argumentering här var identisk med Fredrik Bööks.

I september 1940 - när både Danmark och Norge ockuperats av Hitler - skriver Vennberg, att han inte tillhör dem "...som anser att allt gott härrör från England och allt ont från Tyskland".

Både Lagerlöf och Ahlmark ger åtskilliga fler och graverande exempel på clartéisten Vennbergs sympatier och överslätande attityd visavi Hitler och nazismen. Vennbergs val stod inte mellan den totalitära diktaturen och demokratin med sina mänskliga fri- och rättigheter. I stället brottades han med att ta ställning mellan dåtidens totalitära ideologier - Hitlers nazism och Stalins kommunism. Demokratierna med sin frihet och pluralism var aldrig ett alternativ för Vennberg.

Så sent som under Gulfkriget 1991 tänkte Vennberg "nostalgiskt tillbaka på Hitler", som ändå uppträdde ridderligt och lämnade tillbaka värjan till en besegrad polsk officer - ett lika civiliserat beteende som nazisternas, har alltså Amerika inte visat i Gulfkriget. Vore det inte för Vennbergs nazisympatier skulle ett sådant uttalande kunna uppfattas som en klumpig ironi och frågan är om Vennberg verkligen menade det han skrev om Hitler 1991?

Det mest intressanta är inte Vennbergs åsikter utan Björn Håkanssons sätt att diskutera Vennberg. I Håkanssons artikel bortses inte alls från Vennbergs funderingar om politik. Håkansson belyser Vennberg som tredje-ståndpunktare - men inte med ett ord nämns Vennbergs förhållande till nazismen.

Det vore intressant att få veta varför just Vennbergs nazi-sympatier är ointressanta för Håkansson.

Bo Kuritzén November 1994
